רַב וּשְׁמוּאֵל נחלקו במעשה זה כיצד נעשה, חַד אָמַר, שנעשה בו רק נֵס אחד, וְחַד אָמַר שנעשה בו נֵס בְּתוֹךְ נֵס. ומבארת הגמרא, מַאן דְּאָמַר נֵס אחד סבר, עַיִר הָוָה שם מכבר, דּוּבִּים לֹא הָווּ בו, ונעשה נס ובאו דובים. מַאן דְּאָמַר שנעשה נֵס בְּתוֹךְ נֵס סבר, לֹא עַיִר הָוָה שם וְלֹא דּוּבִּים הָווּ, ונעשה נס ונהיה שם יער, ועוד נס, שהיו בו דובים. שואלת הגמרא, אם לא היה שם יער, לשם מה היה צריך לנס זה, וְלֵיהֲווֹי רק דּוּבִּים וְלֹא לֵיהֲווֹי יַעַר. משיבה הגמרא, משום דִּכְעֵיתֵי – יראים הדובים ואינם מזיקים כשאין להם יער להסתתר בו, ולכך הוצרכו שני נסים.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, בִּשְׁכִיל אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קְרָבָנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב כשבא בלעם לקלל את ישראל, ולא עלתה בידו לקללם, עלה בידו זאת שתחול עליהם קללת אלישע, ועל ידי כך הוּבְקְעוּ מִישְׂרָאֵל אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם יְלָדִים במספר קרבנותיו. מקשה הגמרא, אֵינִי – וכי זה היה שכרו, וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ, שֶׁבִּשְׁכַר אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם קְרָבָנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב למרות שלא היתה כוונתו למצוה, אלא לקבל רשות לקלל את ישראל, זָכָה וְיָצְתָה מִמֶּנּוּ רוּת המואביה, שֶׁיָּצְאָה מִמֶּנָּהּ שְׁלֹמֹה, שֶׁכָּתוּב בֵּיהּ "אֶלֶף עוֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה", וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן חוֹנִי, שאכן כך הוא, כִּי רוּת בְּתוֹ שֶׁל עֶגְלוֹן בְּנוֹ שֶׁל בָּלָק הָיְתָה, הרי ששכר אחר היה לו על קרבנותיו. מתרצת הגמרא, למרות ששכרו היה שיצאה ממנה רות, בכך לא הגיע לשכרו, שהרי תַּאֲוָתוֹ מִיָּהּ על ידי קרבנות אלו לְקַלְלָה הָיוּ – שיוכל לקלל את ישראל, ועלתה זאת בידו בתינוקות אלו.

הגמרא חוזרת לענין אלישע, שבא לירידו כדי לרפא את המים שבה. נאמר שם, "וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי רוֹאֶה והמים רעים והארץ משכלת" וְגוֹ', ותמהה הגמרא, וְכִי מֵאַחַר דְּמַיִם רָעִים וְאֶרֶץ מְשַׁכֶּלֶת, אֶלָּא מַה טּוֹבָתָהּ. אָמַר רַבִּי חָנִין, אפילו מקום רע, בעיני יושבי המקום טוב הוא, כִּי חֵן מָקוֹם עַל יוֹשָׁבָיו.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלֹשָׁה מיני חִינּוֹת חֵן שבהם גם דבר גרוע נראה לו טוב, חֵן מָקוֹם עַל יוֹשָׁבָיו, חֵן אִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ, חֵן מִקָּח עַל מְקָחוֹ ולוקחו).

תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁלֹשָׁה חָלְאִין חָלָה אֱלִישָׁע, אֶחָד בעוון שֶׁגֵּירָה דּוּבִּים בְּתִינוֹקוֹת, וְאֶחָד בעבור שֶׁדְּחָפוֹ לְגֵחֲזִי וגרשו ממנו בִּשְׁתֵּי יָדַיִם, כפי שיתבאר בהמשך, וְאֶחָד שֶׁמֵּת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, "וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ", הרי שלשה חלאים אמורים, 'חלה', 'את חליו', ו'אשר ימות בו'.

תָּנוּ רַבָּנָן, לְעוֹלָם תֵּהֵא שְׂמֹאל של אדם דּוֹחָה את החוטא וְיָמִין מְקָרֶבֶת אותו, לֹא כֶּאֱלִישָׁע שֶׁדְּחָפוֹ לְגֵחֲזִי בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וְלֹא כִּיהוֹשָׁע בֶּן פְּרַחְיָה שֶׁדְּחָפוֹ לְאֶחָד מִתַּלְמִידָיו בִּשְׁתֵּי יָדָיו.

מבארת הגמרא, אֱלִישָׁע מַאי הֵיא, דִּכְתִיב בשעה שריפא אלישע את נעמן שר צבא ארם מצרעתו, וסירב לקבל ממנו כל מתן, הלך אחריו גחזי משרתו ובקש ממנו ככר כסף ושתי חליפות, "וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרַיִם" ונתן לגחזי שתי ככרות כסף, ושתי חליפות בגדים, וּכְתִיב כששב אל אלישע, הוכיחו אלישע "וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא לִבִּי הָלַךְ כַּאֲשֶׁר הָפַךְ אִישׁ מֵעַל מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ הָעֵת לָקַחַת אֶת הַכֶּסֶף וְלָקַחַת בְּגָדִים וְזֵיתִים וּכְרָמִים וְצֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת" הרי שמונה דברים הוזכרו כאן, ותמהה הגמרא, וּמִי שָׁקִיל כּוּלֵּי הַאי – וכי כל כך הוא לקח, הלא כֶּסֶף וּבְגָדִים בלבד הוּא דְּשָׁקִיל ככתוב שם. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שבא נעמן לפני אלישע הָיָה אֱלִישָׁע עוֹסֵק עם תלמידיו ועם גחזי בְּשִׁמְנָה שְׁרָצִים שהם אב הטומאה, וכשלקח גחזי כסף ובגדים, שיש בהם כדי לקנות כל דברים הללו, אָמַר לוֹ אלישע, רָשָׁע, הַנִּיעַ עֵת לִיטּוֹל שָׂכָר תורתך שעסקת בסוגיית שְׁמֹנָה שְׁרָצִים וכנגד זה קבלת בשיעור שמונה דברים בעולם הזה, ותידחה לעולם הבא, ונוסף על כך, "וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם". נאמר בספר מלכים, "וַאֲרַבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים" וישבו בפתח שער שומרון, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, ארבעה מצורעים אלו זֶה גֵּחֲזִי וּשְׁלֹשָׁה בָּנָיו שנענש בצרעת הוא וזרעו.

עוד מביאה הגמרא מה שנאמר מיד אחר מעשה גחזי 'וַיֵּלֶךְ אֲלֵיהֶם', שואלת הגמרא, לָמָּה הָלַךְ אלישע לדמשק. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁהָלַךְ לְהַחֲזִירוֹ לְגֵחֲזִי בִּתְשׁוּבָה, וְלֹא חָזַר, אָמַר לוֹ אלישע לגחזי חֲזוֹר בָּךְ, אָמַר לוֹ גחזי, כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִמְּךָ, כָּל מִי שֶׁחָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. ומבארת הגמרא, מַאי עָבַד גחזי להחטיא את הרבים, אִיכָּא דְּאָמְרִי, אֵבֶן שׁוֹאֶבֶת – שמגבהת את המתכת מן הארץ תָּלָה לוֹ לְחַטָּאת יָרָבְעָם – לעגלי הזהב שהעמיד ירבעם, וְהֶעֱמִידוֹ בֵּין שָׁמַיִם לָאָרֶץ, והטעה בכך את הרבים שסברו שמאליהם עומדים. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי, שֵׁם חָקָק לָהּ אַפּוּמְּהּ – על פיה של חטאת ירבעם, וְהָיְתָה אוֹמֶרֶת אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ, והטעה בכך את הרבים שסברו שמאליה מדברת. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי שבכך החטיא גחזי את הרבים, שכל עוד היה אצל אלישע רַבָּנָן דָּחֲקָה מִקַּמֵּיהּ – היה דוחה את התלמידים מלבוא ללמוד לפני אלישע, דִּכְתִיב מיד אחר שגורש גחזי "וַיֹּאמְרוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ", מִכְּלָל דְּעַד הָאִידָּנָא לֹא הֲוָה דָּחֵיק – משמע מכך, שעד עתה לא היה המקום דחוק, משום שעתה כשהלך גחזי, נוספו התלמידים.

אומרת הגמרא, יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה שאמרנו לעיל שדחה את אחד מתלמידיו בשתי ידים מַאי הֵיא, כְּדַהֲוָה קָא קָטִיל יַנַּאי מַלְכָּא לְרַבָּנָן – כשהרג ינאי המלך את חכמי ישראל, שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אַטְמִינֵהוּ אֲחָתֵיהּ – אחותו של שמעון בן שטח, שהיתה אשתו של ינאי המלך החביאה אותו וכך ניצל, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה ניצל גם הוא, שבאותה שעה אָזַל לְאַלֶכְסַנְדְּרֵיָא שֶׁל מִצְרַיִם, כִּי הֲוָה שָׁלְמָא – כשהשלים ינאי המלך עם החכמים, שָׁלַח לֵיהּ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אגרת לרבי יהושע בן פרחיה רבו, וכך כתב לו, מֵנִי – ממני יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקּוֹדֶשׁ, שלוחה אגרת לְךָ אַלֶכְסַנְדְּרֵיָא שֶׁל מִצְרַיִם אֲחוֹתִי, בַּעֲלִי – רבי יהושע בן פרחיה שהוא נשיא ישראל שָׁרוּי בְּתוֹכֵךְ, וַאֲנִי יוֹשֶׁבֶת שׁוֹמֵמָה, אָמַר רבי יהושע בן פרחיה כשקיבל האגרת, שְׁמַע מִינָּהּ מדברים אלו, הֲוָה לֵיהּ שָׁלְמָא – כבר יש שלום לחכמים, ועלי לשוב. כִּי אָתָא לארץ ישראל, אִקְלַע לְהַהוּא אוּשְׁפִּיזָא – נזדמן לאכסניא אחת, קָם קַמַּיְיהוּ בִּיקְרָא שַׁפִּיר – קם בעל אכסניא לפני רבי יהושע בן פרחיה ותלמידיו בכבוד ראוי, עֲבַדֵי לֵיהּ יְקָרָא טוּבָא – ועשו לו כבוד הרבה, יָתִיב רבי יהושע בן פרחיה וְקָא מְשַׁתְּבַח באכסניא זו, כַּמָּה נָאָה אַכְסַנְיָא זוֹ שמכבדת את החכמים, אָמַר לֵיהּ אֶחָד מִתַּלְמִידָיו, רַבִּי, עֵינֶיהָ של בעלת האכסניא טְרוּטוֹת – עגולות ואינן נאות, אָמַר לוֹ רבי יהושע בן פרחיה, רָשָׁע, בְּכָךְ אַתָּה עוֹסֵק, אַפֵּיק אַרְבַּע מְאָה שִׁפּוֹרֵי וְשַׁמְּתֵיהּ – הוציא ארבע מאות שופרות ונידהו, כָּל יוֹמָא אָתָא לְקַמַּיְיהוּ אותו תלמיד להתיר לו נידוי, וְלֹא קַבְּלֵיהּ רבי יהושע, יוֹמָא חַד הֲוָה רבי יהושע קָרֵי קְרִית שְׁמַע, ובתוך כך אָתָא לְקַמַּיְיהוּ אותו תלמיד, ובאותו יום הֲוָה בְּרַעְתֵּיהּ של רבי יהושע בן פרחיה לְקַבּוֹלֵיהּ, וכיון שלא היה יכול להפסיק אַחֲרֵי לֵיהּ בִּידֵיהּ – הראה לו סימן בידו שימתין, אך התלמיד סָבַר שבסימן זה רבי יהושע מְדַחֵי לֵיהּ לגמרי, אָזַל זָקֵף לְבֵינָתָא פַּלְחָא – הלך וזקף לבנה לעבודה זרה ועבדה, אָמַר לֵיהּ רבי יהושע בן פרחיה, חֲזוֹר בָּךְ, אָמַר לֵיהּ, כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִמְּךָ, כָּל הַחוֹטֵא וּמַחֲטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, וכיצד החטיא את הרבים, דְּאָמַר מַר, אותו תלמיד כִּישַּׁף וְהֵסִית וְהֵדִיחַ וְהֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל.

תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, יֵצֶר של תשמיש, תִּינוֹק, וְאִשָּׁה, לא יִדחה אדם אותם בשתי ידים, אלא תְּהֵא שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת.

המשך בעמוד קצו

משנה. נִמְצָא הַהוֹרֵג עַד שֶׁלֹּא נֶעֶרְפָה הָעֶגְלָה, תֵּצֵא העגלה
וְתֵרָעֶה בָּעֵזֶר שעדיין חולין היא, נמצא מְשֻׁנֶּעֶרְפָה הָעֶגְלָה, תִּקָּבֵר
בִּמְקוֹמָהּ ואסורה בהנאה, ואין אומרים שנערפה בטעות, לפי שֶׁעַל
פִּי בָּאתָה מִתְחִילָתָהּ שלא נודע מי ההורג, ובשעת עריפה כִּיפְּרָה
כִּפֶּיקָה וְהָלְכָה לָהּ – היא עשתה את שלה, וכיפרה על הספק,
וכשנמצא אחר כך ההורג לא בטלה כפרתה בכך. נֶעֶרְפָה הָעֶגְלָה
וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, אינו נפטר מעונשו בעריפת העגלה, אלא
חָרֵי וָהָרֵג.

עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג, וְעַד אֶחָד אוֹמֵר לֹא רָאִיתָ, וכן
אִשָּׁה אוֹמֶרֶת רָאִיתִי, וְאִשָּׁה אחרת אוֹמֶרֶת לֹא רָאִיתְ, הֲרֵי עוֹרְפִין,
שמתוך שיש הכחשה, אין לפנינו שום עדות.

עֵד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי את ההורג, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא רָאִיתָ, הֲרֵי
עוֹרְפִין, שאין דבריו של אחד עומדים במקום שנים. שְׁנַיִם אוֹמְרִים
רָאִינוּ, וְאֶחָד אוֹמֵר לָהֶן לֹא רְאִיתֶם, לֹא הֲרֵי עוֹרְפִין שאין עד אחד
יכול להכחיש שנים, והרי נודע מי הכהו.

מְשֻׁרְבִּוּ הֲרוּצְחָנִין בְּטֵלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה שהרי מכירים היו מי רגיל
להרוג, והרי זה כמי שנודע מי הכהו, ודבר זה החל מִשֶּׁבָּא אֵלִיָּעֵזֶר
בֶּן דִּינַאי שהיה רוצח ידוע, וּתְחִינָה בֶּן פְּרִישָׁה הָיָה נִקְרָא תחילה,
ומשנעשה רוצח חָזְרוּ לִקְרוֹתוֹ בֶּן הַרְצָחָן.

מְשֻׁרְבּוּ הַמְנָאֲפִים פָּסְקוּ הַמַּיִם הַמָּרִים, וְרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי
הִפְסִיקָן, שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל
כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי הֵם עם הזונות יפרדו וְנוֹ" ופירש כך, לא
אפקוד לבדוק את נשותיכם, משום שבנותיכם תזנינה, ואף הבעלים
עצמם עם הזונות מצויים כפרדים.

מְשֻׁמֶּת יוֹסֵי בֶּן יְעֹזֶר אִישׁ צְרֵידָה וְיוֹסֵי בֶּן יְהוּדָה אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם,
בָּטְלוּ הָאֲשְׁכּוֹלוֹת – אנשים שהכל בהם ואין פגם בתורתם, שעד סוף
ימיהם לא היו מחלוקות במה שקבלו מרבותיהם, וראיה שאדם
השלם נקרא 'אשכול', שֶׁנֶּאֱמַר "אֵין אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכוֹל בִּכּוּרָה אִוְּתָה
נַפְשִׁי" וההמשך הוא 'אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין'.

יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר מישראל הוֹדִיַּית הַמַּעֲשֵׂר – וידוי
המעשרות, שמצווה להתוודות בפסח של שנה רביעית ושביעית,
'בערתי הקדש מן הבית', וביטלו יוחנן כהן גדול. אַף הוּא בִּטֵּל אֶת
הַמְעוֹרְרִין, וְאֶת הַנּוֹקְפִין, יתבאר בגמרא.

עַד יָמָיו של יוחנן כהן גדול הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם בבית הנפחים בחול המועד, לצורך מלאכת דבר האבד, המותרת בחול המועד, והוא גזר על כך ואסר זאת, משום שנשמע קולם למרחק, ואין כולם יודעים שהיא מלאכת דבר האבד.

וּבְיָמָיו של יוחנן כהן גדול אֵין אדם הנזהר במעשרות צָרִיךְ לְשַׁאוֹל עַל הַדְּמַאי – על פירותיו של עם הארץ כשקונה אותם מחבירו החבר, האם הם מעושרים או לא, משום שתיקן שכל הקונה פירות מעם הארץ חייב להפריש מהם מעשרות.

גמרא. תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן שֶׁאִם נֶעֶרְפָה הָעֶגְלָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, שֶׁאֵין עריפת העגלה פּוֹטֶרֶת אוֹתוֹ ממיתה, תַּלְמוּד לוֹמַר "וְלָאֳרֶץ לֹא יְכוּפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שָׁפַךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדַם שֹׁפְכֹהּ".

שנינו במשנה, עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג ועד אחד אומר לא ראיתי כו' היו עורפין. מדייקת הגמרא, מַעֲמָא דְּמַכְחִישׁ לֵיהּ – דווקא כשעד אחר מכחישו, הָא אם לֹא מַכְחִישׁ לֵיהּ אחר, עַד אֶחָד מְהֵימַן להעיד שראה את ההורג, ולפטור בכך מערפת העגלה, מבארת הגמרא, מְנָהֲנֵי מִילֵּי שעד אחד נאמן בכך, דְּתָנוּ רַבָּנָן, נאמר בפסוק 'לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ', הָא – משמע מכאן, שאם נוֹדַע למישהו מִי הִכָּהוּ, אֲפִילּוּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם הכירו, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין ומכאן שעד אחד נאמן. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מַנַּיִן לְסַנְהֶדְרִין שֶׁרָאוּ אֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא הָיוּ עוֹרְפִין, תַּלְמוּד לוֹמַר מה שנאמר בפסוק שעל הזקנים לומר 'וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ', וַהֲלֹא רָאוּ, ומכאן שבסנהדרין גם ראייה לבדה פוטרת מעריפה, אבל ראיית עד אינה פוטרת עד שיכיר מי הוא.

מקשה הגמרא, הַשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ שבעריפת עגלה עַד אֶחָד מְהֵימַן, אִידְּךְ חַד הֵיכִי עָבֵד מַכְחִישׁ לֵיהּ – כיצד יכול העד האחר להכחישו, ולגרום בכך שתתבטל עדותו ושתערף העגלה, וְהָאָמַר עוּלָּא, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, חֲרֵי כָּאן עדות גמורה כאילו הוא שְׁנַיִם, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד הבא להכחישו עומדים בְּמָקוֹם שְׁנַיִם. מתרצת הגמרא, אָמַר לָךְ עוּלָּא אין לשון המשנה שאמרה 'היו עורפין' מתוקן, אלא תָּנֵי במשנה, 'עד אחד אומר ראיתי את ההורג ועד אחד אומר לא ראית, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין' כי אין עד אחד יכול לבטל את העדות הראשונה. וְכֵן אָמַר רַבִּי יִצְחָק, תָּנֵי במשנה 'לֹא הָיוּ עוֹרְפִין'. וְרַבִּי חִיָּיא אָמַר, תָּנֵי במשנה 'הָיוּ עוֹרְפִין' כפי הלשון שלפנינו, שמועילה העדות השניה לבטל את הראשונה.

מקשה הגמרא, וְלִרַבִּי חִיָּיא שאינו מתקן את לשון המשנה, קַשְׁיָא דְּעוּלָּא שאמר אין דבריו של העד האחרון עומדים כנגד העד הראשון, וכאמור. מתרצת הגמרא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן במשנתינו שמועילה העדות השניה לבטל את הראשונה, מדובר שבאו שני העדים בְּבַת אַחַת והעיד השני בתוך כדי דיבור של הראשון, וכיון שעדיין לא נתקבלה עדותו של הראשון, יכול השני להכחישה ולגרום שלא תתקבל, אבל כָּאן בדברי עולא שאמר שאין השני יכול להכחיש את הראשון, הוא כשבאו העדים בְּזֶה אַחַר זֶה, שכיון שכבר נתקבלה העדות של הראשון, הרי היא כשנים, ואין השני יכול להכחישו.

מקשה הגמרא, תָּנֵן בהמשך המשנה, עַד אֶחָד אוֹמֵר רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא רָאִיתָ, הָיוּ עוֹרְפִין, ולכאורה אין בכך שום חידוש, ששני עדים מבטלים עדותו של אחד, אלא ודאי נשנה דין זה לדקדק ממנו, שרק משום ששנים הם המכחישים את הראשון, בטלה העדות הראשונה, הָא אם היו חַד וְחַד, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין משום שנתקבלה עדות הראשון, ואין אחר יכול להכחישה, וכדברי עולא שיש לשנות במשנה שבאחד ואחד לא היו עורפין, ומכאן תִּיובְתָּא דְּרַבִּי חִיָּיא ששנה שגם באחד ואחד היו עורפין.

מתרצת הגמרא, וְלִיטַעְמֵיךְ – שפירשת ברישא, שלא נשנה הדין לגופו אלא לדקדק ממנו את הדין באחד כנגד אחד, אֵימָא סֵיפָא בהמשך המשנה, שְׁנַיִם אוֹמְרִים רָאִינוּ את ההורג וְעֵד אֶחָד אוֹמֵר לֹא רְאִיתֶם, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין, והרי גם שם אין שום חידוש בכך, שאין עד אחד יכול להכחיש שנים, וכי גם כאן תוכל לדקדק, שרק משום שאחד מכחיש את השנים אין העדות הראשונה בטלה, הָא אם היו חַד וְחַד, הָיוּ עוֹרְפִין משום שהעדות הראשונה מתבטלת, ואם כך, הרי יש סתירה בכך מן הרישא לסיפא. אֶלָּא בהכרח מַתְנִיתִין כּוּלָּהּ הן הרישא והן הסיפא, העדות של השנים השנויה בה, בְּפָסוּלֵי עֵדוּת המעידים כנגד עד אחד עוסקת, ולגופה נשנית כשיש אחד כנגד שנים, ולא לדקדק מכאן דין אחד כנגד אחד, וְכִדְרַבִּי נְחֶמְיָה, דְּאָמַר, כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, כשבאו עדים אחרים להכחישו, הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת והעדות שיש בה דעות רבות יותר, היא המכרעת, וְעָשׂוּ משום כך עדות שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד – המעידות כנגד איש אחד, שמבטלות את דבריו כְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד ואין הבדל בכך בין אנשים לנשים, ומשמיעה לנו המשנה, שכיון שעדות עד אחד אינה עדות גמורה, רוב דעות מכריעות אותו, וכך פירוש המשנה, עד אחד כשר אומר ראיתי את ההורג ושתי נשים אומרות לא ראית, היו עורפין, שתי נשים אומרות ראינו, ועד אחד כשר אומר לא ראיתן, לא היו עורפין.

וְאֵיבָא דְּאָמְרִי, כָּל הֵיכָא דְּאָתָא עֵד אֶחָד כְּשֵׁר מֵעִיקָּרָא, אֲפִילּוּ מֵאָה נָשִׁים שמעידות כנגדו כִּי אֶחָד דָּמְיָין – הרי הן כאחד המכחישו, ואחר שנתקבלה עדותו של ראשון אין עד אחד יכול להכחישו, וכאמור לעיל, וְהָכָא במשנתינו, שהעמדנו אותה שהשנים המעידים הם פסולי עדות, כגון נשים, בְּמַאי עָסְקִינַן, כשהעד האחד האמור במשנה, גם הוא היה מפסולי עדות, כְּגוֹן דַּאֲתָאי אִשָּׁה מֵעִיקָּרָא – שבאה אשה מתחילה ואמרה ראיתי את ההורג, ונתקבלה עדותה, ואחר כך באו שתי נשים ואמרו לא ראית, ומשמיעה המשנה, שאף שנתקבלה עדותה, רוב דעות מכריעות אותה, וכך הוא פירוש המשנה, וְתַרְצָהּ לְרַבִּי נְחֶמְיָה הָכִי – ולפי זה תפרש כך את דברי רבי נחמיה שאמרנו לעיל, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר כָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד, כשבאו עדים אחרים להכחישו, הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דֵּעוֹת והעדות שיש בה דעות רבות יותר, היא המכרעת, ועל כך תוסיף פירוש, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד שמכרעת אותה כְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד שמכריעים אותו, ודווקא שתי נשים כנגד עד אחד, אֲבָל שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד, כִּי פְּלִגָא וּפְלִגָא דְּמֵי הרי הם כמחצה על מחצה, ולכך, כשבאו בבת אחת, הרי הן מכחישות אותו והעגלה נערפת, אבל כשבאו אחר שנתקבלה עדותו, נעשית עדות האחד כשנים, ואין שתי נשים יכולות להכחיש את עדותו.

שואלת הגמרא, אחר שהעמדנו את המשנה בפסולי עדות, וחידושה הוא שהולכים בהם אחר רוב דעות, וְתַרְתֵּי בבות על פְּסוּלֵי עֵדוּת לָמָּה לִי הרי לכך די לנו ברישא, כשעד אחד אומר ראיתי ושנים אומרים לא ראית, ולשם מה הוצרכה הסיפא, כששנים אומרים ראינו ואחד אומר לא ראיתם. משיבה הגמרא, אם היתה נשנית רק הרישא, מַהוּ דְּתֵימָא – היית אומר, כִּי אָזְלִינַן בָּתַר רוֹב דֵּעוֹת, רק בכגון הרישא שהוא לְחוּמְרָא שעל ידי כך נערוף את העגלה, אֲבָל כשהוא לְקוּלָּא שעל ידי כך לא נערוף את העגלה כגון ששני פסולים אומרים ראינו ואחד אומר לא ראיתם לֹא נלך אחר רוב דעות, ויוכל האחד להכחישם, ונערוף את העגלה, קָא מַשְׁמַע לָן הסיפא, שגם אז הולכים אחר רוב דעות, ואין האחד יכול להכחישם, ואין ערפים את העגלה.

שנינו במשנה, מְשֻׁרְבּוּ הֲרוֹצְחִין כו'. תָּנוּ רַבָּנָן, מְשֻׁרְבּוּ הֲרוֹצְחִנִין בְּטָלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא עַל הַסָּפֵק שאין יודעים מי ההורג, ולכך מְשֻׁרְבּוּ הֲרוֹצְחָנִין בָּטְלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה.

שנינו במשנה, מְשֻׁרְבּוּ הַנּוֹאֲפִים כו'. תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בפרשת סוטה 'וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן', מכאן אנו למדים, בְּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ אם חטאה או לא, אבל אם אֵין הָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ, וכיון שרבו הנואפים,

המשך בעמוד עג

הרי אין האנשים מנוקים מעוון, ולכך בטלו מי המרים, וְאוֹמֵר פסוק נוסף, "לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה כוּ" שואלת הגמרא על דברי הברייתא, מַאי וְאוֹמֵר – מה מלמדנו פסוק זה. משיבה הגמרא, וְכִי תֵּימָא, עָוֹן דִּידֵיהּ אֵין – הוא בלבד מעבד את בדיקת מי המרים, אבל עוון דְּכֻלָּנֵיהּ וּדְבָנְתֵּיהּ לֹא מעבדים את הבדיקה, לכך תָּא שְׁמַע פסוק נוסף "לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה" שאף עוון בנותיו וכלותיו מעכבים את הבדיקה. ומבארת הגמרא שגם המשך הפסוק הוצרך ללמדנו, וְכִי תֵּימָא, עָוֹן האיש הבועל אֲשֶׁת אִישׁ אֵין – הוא בלבד מעבד את הבדיקה, אבל עָוֹן דְּפִנְיָה לֹא מעבד, לכך תָּא שְׁמַע את המשך הפסוק, "כִּי הֵם עִם הַזֹּנוֹת יִפְרֵדוּ וְעִם הַקְּדֵשׁוֹת יִזְבָּחוּ וְגוֹ" ו'הזונות' משמע פנויה, לומר שאף בעוון זנות עם פנויה אין המים בודקים את אשתו. עוד מבארת הגמרא את סוף אותו פסוק, מַאי "וְעָם לֹא יָבִין יִלָּבֵט", אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אָמַר לָהֶם נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל, אִם אַתֶּם מַקְפִּידִין עַל עַצְמְכֶם מלהכשל בזנות, אז מַיִם בּוֹדְקִין נְשׁוֹתֵיכֶם, וְאִם לָאו, הרי אינכם מנוקים מעון, ואז אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין נְשׁוֹתֵיכֶם.

ממשיכה הברייתא, מְשַׁרְבִּיט בַּעֲלֵי הֲנָאָה, ומתוך כך אינם טורחים לעיין בדין ולהוציא הדבר לאשורו, נִתְעַוְּתוּ הַדִּינִין וְנִתְקַלְקְלוּ הַמַּעֲשִׂים מתוך כך, וְאֵין נוֹחַ לקדוש ברוך הוא בָּעוֹלָם.

מְשַׁרְבִּיט רוֹאֵי פָנִים בַּדִּין – דיינים המכבדים בעל דין אחד על פני חברו, בְּטֵל לֹא תָגוּרוּ מפני איש' וּפָסַק לֹא תַכִּירוּ פנים במשפט', וּפָרְקוּ עוֹל שָׁמַיִם מעליהם, וְנָתְנוּ עֲלֵיהֶם עוֹל בָּשָׂר וָדָם.

מְשַׁרְבִּיט לוֹחֲשֵׁי לְחִישׁוֹת בַּדִּין – עורכי הדיינים המתלחשים עם הדיינים בדבר זכותו של זה וחובתו של זה, נגרמת בכך הטיית המשפט, ואז רָבָה חָרוֹן אַף בְּיִשְׂרָאֵל, וְנִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה, מֻשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפּוֹט', מכאן ששכינה שרויה כשיש משפט, ובהטיית המשפט היא מסתלקת.

מְשַׁרְבִּיט האנשים העושים מעשיהם להנאתם, שעליהם נאמר 'אַחֲרֵי בִּצְעָם לָבֶם הוֹלֵךְ', על ידי כך רַבּוּ המשבחים את הרשעים, שעליהם נאמר 'הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע'.

מְשַׁרְבִּיט 'הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע', רַבּוּ צעקות הוֹי הוֹי בָּעוֹלָם, שכך נאמר, 'הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע'.

מְשַׁרְבִּיט גסי הרוח שדרכם להיות מוֹשְׁבֵי חֲרוֹק בפיהם, רַבּוּ הַיְהִירִים, וְנִתְמַעֲטוּ עקב כך הַתַּלְמִידִים, וְהַתּוֹרָה חוֹזֶרֶת עַל לוֹמְדֶיהָ ומחפשת אותם, כיון שאינה מתקיימת בגסי הרוח.

מְשַׁרְבִּיט הַיְהִירִים, הַתְחִילוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת הַיְהִירִים, לפי שֶׁאֵין דּוֹרֵינוּ רוֹאֶה אֶלָּא לַפָּנִים ועל ידי יהירותם נראים להן חשובים. מקשה הגמרא, אֵינִי – וכי אכן כך הוא, שהיהירים מקובלים על נשותיהם, וְהָאָמַר מַר, הָאי מַאן דְּמִיהַר, אֲפִילּוּ אַאִינְשֵׁי בֵּיתֵיהּ לֹא מִיקַּבֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר, 'עֶבֶר יָהִיר וְלֹא יִנָּוֶה' ופירושו 'לֹא יִנָּוֶה' אֲפִילּוּ בַּנָּוֶה שֶׁלּוֹ. מתרצת הגמרא, מְעִיקָּרָא קָפְצָה עָלָיהּ – מתחילה קופצת עליו, אוּלַם לְסוֹף מִיתַּוֵּיל עֲלַיְיהוּ – בסוף נמאס בעיניהן.

מְשַׁרְבִּיט מַטִּילֵי מְלַאי עַל בַּעֲלֵי בָּתִּים – דיינים הנותנים סחורה לבעלי בתים להתעסק בה ולעשות ריוח לדיינים, רַבָּה הַשּׁוֹחַד וְהַמַּתָּנוֹת מִשְׁפָּט שהרי הדיינים משוחדים בכך ונוטה לבם למי שהרויח להם, וּפְסָקָה טוֹבָה.

מְשַׁרְבִּיט הדיינים האומרים למי שעושה להם טובה 'מְקַבְּלַנִי טוֹבָתְךָ' 'וּמַחֲזַקְנִי טוֹבוֹתֶיךָ', אינם יראים מן הדיינים, ועקב כך רַבּוּ 'אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה', ואין אימת הגדולים על הקטנים, ואז שְׁפָלִים הוּגְבָּהוּ וְהַגְּבוֹהִים הוּשְׁפָּלוּ ואין ניכר בין גבוה לשפל, וּמַלְכוּתָא אַזְלָא וְנָוְלָא – ומלכות ישראל הולכת ומתנוולת.

מְשַׁרְבִּיט צָרֵי עַיִן מלהנות לאחרים, וְטוֹרְפֵי טָרָף – גוזלנים, רַבּוּ מֵאֲמֵצֵי הַחֵלֶב מן העניים מלתת להם צדקה וְקוֹפְצֵי יָדַיִם מִלְּהַלְווֹת, וְעָבְרוּ עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה "הַשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יהיה דבר עם לבבך בליעל וְגוֹ' ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא".

מְשַׁרְבִּיט נשים ההולכות 'נְטוּיוֹת גָּרוֹן וּמְשַׁקְּרוֹת עֵינַיִם' ובאות על ידי כך לידי ניאוף, רַבּוּ הבעלים המקנאים לנשותיהם, וצריכים להשקותן מַיִם הַמָּרִים, אֶלָּא שֶׁפָּסְקוּ המים המרים מלבדוק, כאמור לעיל.

מְשַׁרְבִּיט מְקַבְּלֵי מַתָּנוֹת, נִתְמַעֲטוּ חַיָּמִים של חיי האדם וְנִתְקַצְּרוּ הַשָּׁנִים, דִּכְתִיב 'וְשׁוֹנֵא מַתָּנוֹת יִחְיֶה'.

מְשַׁרְבִּיט וְחוֹחֵי הַלֵּב – הסומכים על בינתם ואינם מתאמצים לשמוע היטב מפי רבם, לא הבינו התלמידים את רבותיהם, ועקב כך רַבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל.

מְשַׁרְבִּיט תַּלְמִידֵי שַׁמַּאי וְהִילֵּל שֶׁלֹּא שִׁימְּשׁוּ כָּל צוֹרְכָן, רַבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, וְנַעֲשֵׂית תּוֹרָה כְּשָׁתֵי תּוֹרוֹת.

מְשַׁרְבִּיט מְקַבְּלֵי צְדָקָה מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, הָיוּ כביכול יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה וְהֵם לְמַטָּה, יִשְׂרָאֵל לְפָנִים וְהֵם לְאָחוֹר בלשון נקיה, והכוונה היא להיפך.

שנינו במשנה, מְשֻׁמַּת יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר כוּ' בטלו האשכולות. שואלת הגמרא, מַאי אֲשְׁכּוֹלוֹת. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אִישׁ שֶׁהָכַל בּוֹ – שתורתו אמת ואין בה פגם, ולא שכחה.

שנינו במשנה, יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר הוֹדָיַית הַמַּעֲשֵׂר כוּ'. שואלת הגמרא, מַאי מַעֲמָא ביטל את וידוי המעשרות. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, לְפִי שֶׁאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ – את מעשר ראשון בְּתִיקּוּנוֹ, דְּרַחְמָנָא אָמַר הַיְהֵבִי לַלְוִיִּם – שיתנוהו ללויים,